

Irmina Utrata

Zbiory Głównej Biblioteki Lekarskiej: dawniej i dziś

Forum Bibliotek Medycznych 3/2 (6), 56-69

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr Irmina Utrata
Warszawa - WUM

ZBIORY GŁÓWNEJ BIBLIOTEKI LEKARSKIEJ DAWNIEJ I DZIŚ

Abstract

The article shows how collections of the Main Medical Library were created. The Main Medical Library is the biggest library in Poland with medical books and magazines collection. The article gives also information about special collections with unique value, as well as about traditional printed and electronic sources of information. It emphasises role of the Main Medical Library, which is regarded as a indispensable scientific workshop for doctors and source of knowledge for medicine history scientists.

Dnia 8 czerwca 2010 roku minęła 65-ta rocznica powstania Głównej Biblioteki Lekarskiej, w tym dniu 1945 roku Minister Zdrowia dr. Franciszek Litwin powołał w ramach Ministerstwa - Wydział Naukowo-Wydawniczy wg projektu dr. Stanisława Konopki. Jednym z wielu zadań Wydziału było utworzenie w Polsce sieci medycznych bibliotek naukowych na czele z Główną Biblioteką Lekarską w Warszawie. Nowo powołany naczelnik Wydziału – dr Stanisław Konopka otrzymał kilka książek lekarskich stanowiących zaczątek zbiorów tworzącej się biblioteki. Zarządzenie Ministra Zdrowia z 5 listopada 1949 roku dało formalne podstawy prawne istnienia Głównej Bibliotece Lekarskiej.

Pomysłodawcą, twórcą i wieloletnim dyrektorem centralnej biblioteki medycyny w Polsce był prof. dr hab. n. med. Stanisław Konopka - wybitny bibliotekarz i bibliograf. Dzięki jego pasji, talentowi, koneksjom i niebywalej pracowitości powstały fundamenty dzisiejszego „imperium” GBL. Zgromadził od podstaw potężny księgozbiór medyczny, tym bardziej zasługujący na podziw, że jego tworzenie przypadło na trudne czasy powojenne. Zręby Głównej Biblioteki Lekarskiej stanowiły ocalałe zbiory Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego, składające się z kilku tysięcy tomów głównie polskich czasopism, książek, broszur oraz kilkuset kilogramów zeszytów czasopisma „Zdrowie” i „Zdrowie Publiczne”. Biblioteka pozyskała także inne zbiory bibliotek warszawskich, przetrzymywanych w okresie powstania w 1944 roku w piwnicach Biblioteki Krasieńskich, przy ul. Okólnik. Zachował się m.in.

księgozbiór byłego Ministerstwa Opieki Społecznej zgromadzony przez bibliofila Edwarda Chwalewika. Spory zbiór książek lekarskich oraz zeszytów „Polskiego Archiwum Medycyny Wewnętrznej” przekazał Urząd Śledczy przy ul. Wilczej.

W początkowym okresie funkcjonowania biblioteki skupiono się głównie na zabezpieczeniu ocalałych przedwojennych księgozbiorów lekarskich w kraju i zwożeniu ich do Warszawy. Zbiory pozyskiwano także w drodze darów od innych bibliotek, wydawnictw naukowych, towarzystw lekarskich polskich i zagranicznych a także od lekarzy Polaków mieszkających za granicą. Dary zaczęły napływać z placówek w Anglii, Francji, Rosji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Szwecji czy Czechosłowacji. Pierwszą przesyłkę z wydawnictwami zwartymi i ciągłymi dostarczył w końcu listopada 1945 r. Związek Lekarzy Polskich w Anglii. Wiele cennych darów z instytucji angielskich i amerykańskich napłynęło dzięki staraniom dr. Leona Dmochowskiego przebywającego w Londynie. Komitet Pomocy Akademickiej w Sztokholmie przysłał medyczne wydawnictwa skandynawskie. Z pomocą przysła także Fundacja Rockefellera dostarczając w kilku kompletach znaczną liczbę książek oraz czasopism medycznych. Zgromadzone zbiory udostępniano wszystkim zainteresowanym lekarzom oraz instytucjom naukowym, na miejscu lub w drodze wypożyczeń.

Ze sprawozdania z działalności Biblioteki za sierpień 1945 roku przesłanego do Ministerstwa Zdrowia dowiadujemy się: „Zbiory Głównej Biblioteki Lekarskiej powiększają się z każdym dniem. W ciągu miesiąca przewieziono z Sanatorium dla płucno-chorych w Głuchołazach ponad 15 000 dzieł niemieckich, wśród których znajdują się nowe podręczniki lekarskie ze wszystkich dziedzin medycyny. Z Naczelnego Komisariatu do Walki z Epidemiami otrzymano 203 dzieła, przywiezione z Legnicy; Ministerstwo Oświaty przekazało nam 12 dzieł; administracja „Polskiego Przeglądu Chirurgicznego” dała Bibliotece dwa komplety swego wydawnictwa. Około 50 książek otrzymała Biblioteka w darze od dra Witolda Chodźki, od prof. Franciszka Waltera i od innych lekarzy. Zakupiono bibliotekę po drze Władysławie Palmirskim, składającą się z dzieł naukowych z zakresu bakteriologii (około 600 tomów), zakupiono od dra Bronisława Sabata i w księgarniach 38 dzieł. Razem zbiory Biblioteki liczą obecnie przeszło 26.000 tomów.... Wypożyczalnia i Czytelnia nie jest jeszcze urządzona z braku mebli a przede wszystkim z powodu braku miejsca. Mimo tego czytelników z każdym dniem przybywa, którzy oddają się lekturze przy jednym wspólnym stole. W ciągu miesiąca wypożyczono do domu 28 książek, zwrócono 5 książek²¹.”

Stały napływ darów z instytucji i od osób prywatnych, przejęcie ponemieckich księgozbiorów oraz otrzymanie kredytu w wysokości 10 000 koron na zakup książek

¹ Stanisława K o n o p k a : Taki był początek. (O założeniu Głównej Biblioteki Lekarskiej). *Biul. GBL* 1964 R. 13 nr 9 s. 624

lekarskich w Szwecji stanowiło w pierwszym okresie istnienia Biblioteki główne źródło powiększania zbiorów. W wyniku podjętych działań już w grudniu 1945 r. księgozbiór Głównej Biblioteki Lekarskiej liczył ponad 57 000 tomów książek i czasopism. Dr Stanisław Konopka podjął się ważnego przedsięwzięcia dla społeczności lekarskiej – utworzenia warsztatu bibliograficzno-informacyjnego. Prowadził prace bibliograficzne opracowując na bieżąco „Polską Bibliografię Lekarską”. Bibliografia objęła lata 1945-1965, została wydana w 41 tomach. Prowadził również retrospektywne prace bibliograficzne i w 1974 r. rozpoczął wydawanie „Polskiej Bibliografii Lekarskiej XIX wieku”. Przygotowywał „Polską Bibliografię Lekarską za okres II wojny światowej (1939-1945), która ukazała się po jego śmierci. Od początku funkcjonowania biblioteki tworzone katalogi kartkowe i kartoteki stanowiące główne źródło informacji o gromadzonych zbiorach. W celu rozpowszechniania informacji o materiałach będących w posiadaniu biblioteki drukowano katalogi w czasopismach. Starania dr. Stanisława Konopki, redaktora pierwszego w Warszawie czasopisma lekarskiego „Dziennik Zdrowia”, doprowadziły do sukcesywnego drukowania katalogu na jego łamach. Do końca 1945 roku w 10 zeszytach tego czasopisma znalazło się 706 opisów bibliograficznych książek. Był to pierwszy drukowany wykaz książek jaki ukazał się w powojennej Polsce. Katalog Głównej Biblioteki Lekarskiej drukowany był w „Dzienniku Zdrowia” w latach 1946, 1947 i 1948 oraz na łamach „Polskiego Tygodnika Lekarskiego” od nr 5 z 1947 r.

Główna Biblioteka Lekarska to największa w Polsce biblioteka z księgozbiorem medycznym. Pełni funkcję ogólnonarodowej medycznej biblioteki naukowej oraz ośrodka naukowej informacji medycznej. Jej zbiory liczące obecnie (stan na dzień 31.12.2009 r.) 410 080 vol. książek, 158 668 vol. czasopism oraz 2 732 vol. wydawnictw WHO przyjętych jako depozyt, gromadzone systematycznie od 1945 roku stanowią pokaźny zbiór literatury polskiej i światowej z zakresu medycyny, farmacji, pielęgniarstwa, nauk o zdrowiu, biologii i nauk pokrewnych.

Na szczególną uwagę zasługują zbiory specjalne stanowiące 68 586 jednostek inwentarzowych. Dzieła z zakresu historii medycyny zawierają m.in. 3 995 starych druków, 1 157 rękopisów, 2 232 obrazy i grafiki, 518 medali, 986 teczek z archiwaliaми, 4 418 fotografii.

Ogólna liczba tytułów gromadzonych czasopism bieżących wynosi 672, w tym 123 tytuły pochodzą z prenumeraty zagranicznej, 241 to prenumerata polska, reszta tytułów to dary i wymiana z bibliotekami z kraju i zagranicy. Dzisiaj dzięki nowym technologiom informatycznym biblioteka zapewnia dostęp do elektronicznych źródeł informacyjnych, medycznych baz bibliograficznych i pełnotekstowych, czasopism elektronicznych. W 2009 roku na potrzeby użytkowników GBL i 16 Oddziałów terenowych zakupiono konsorcyjny dostęp do baz i czasopism on-line: Springer,

Ebsco, Blackwell, Lippincott Williams, Elsevier, Ovid zapewniając tym sposobem dostęp do 37 000 tytułów czasopism.²

Zbiory specjalne

Dr Stanisław Konopka planując utworzenie centralnej biblioteki medycznej chciał stworzyć w jej strukturach muzeum lekarskie, posiadał już doświadczenie, prowadząc od 1925 r. Muzeum Lekarskie przy Bibliotece Centrum Wyszkozenia Sanitarnego, z siedzibą w Zamku Ujazdowskim. W „Lekarzu Wojskowym” z 1937 roku pisał: „W własnym gmachu [...]muzeum spełniałoby ważną rolę kształcącą, stałoby się skarbnicą dokumentów odnoszących się do historii służby zdrowia i historii medycyny oraz zbiorem pamiątek po naszych wielkich lekarzach”. Sam też zgromadził pokaźną kolekcję, która jednak uległa zniszczeniu w czasie działań wojennych. Idea kolekcjonowania zbiorów specjalnych pozostała żywa i od samego początku tworzenia Głównej Biblioteki Lekarskiej z wielkim zapałem gromadzono obiekty dotyczące historii medycyny. Ekspozaty pozyskiwano różnymi sposobami: wizyty w antykwariatach, salonach DESY, zakupy od prywatnych kolekcjonerów, rodzin lekarzy, propagowanie w środowisku lekarskim akcji przekazywania pamiątek, kontakty prywatne prof. Konopki oraz ogłoszenia w prasie medycznej, np.

„Celem zachowania dla przyszłych pokoleń dokumentów lekarskich i celem szerszego i lepszego rozwinięcia w Polsce badań z zakresu historii medycyny, Główna Biblioteka Lekarska uprzejmie prosi Szanownych Czytelników o przysyłanie do jej zbiorów specjalnych: 1. rękopisów, dokumentów i listów po zmarłych lekarzach, 2. fotografii lekarzy polskich i obcych, 3. fotografii szpitali i innych zakładów służby zdrowia, 4. rycin o tematyce lekarskiej, 5. narzędzi i przyrządów lekarskich, jakie nie są już używane, 6. zbiorów korespondencji i innych dokumentów dotyczących się zjazdów lekarskich, 7. życiorysów lekarzy zmarłych, 8. rozpraw habilitacyjnych i rozpraw na stopień doktora, nie ogłoszonych w druku, 9. znaczków zjazdowych krajowych i zagranicznych, 10. dawnych okularów, 11. znaczków pocztowych o tematyce lekarskiej, 12. ekslibrysów lekarzy polskich i obcych, 13. dawnych katalogów narzędzi lekarskich i środków farmaceutycznych, 14. prac nielekarskich, napisanych przez lekarzy, 15. prospektów zdrojowisk polskich. Główna Biblioteka Lekarska prosi uprzejmie o rozpowszechnienie tego pisma również wśród rodzin po zmarłych lekarzach.”³

Stały napływ skarbów piśmiennictwa lekarskiego wymagał podjęcia działań zmierzających do powiększenia przestrzeni dla ich przechowywania. Warunki lokalowe pręźnie rozwijającej się Biblioteki, mieszczącej się od marca 1946 r. w budynku czynszowej kamienicy przy ul. Chocimskiej 22, były i są niewystarczające.

² Dane uzyskane od dyrektora GBL dr. n. med. mgr fil. Aleksandra Tulczyńskiego

³ Tekst maszynopisu Stanisława Konopki z Działu Zbiorów Specjalnych GBL – przedruk w późniejszej prasie medycznej

Starania kolejnego dyrektora prof. dr. hab. Janusza Kapuścika doprowadziły do pozyskania w 1983 roku dla Działu Zbiorów Specjalnych, jednego z pawilonów chirurgicznych dawnego Szpitala Ujazdowskiego przy ul. Jazdów 1a. Po wykonaniu remontu, nowa siedziba została otwarta w październiku 1995 roku z okazji 50-lecia istnienia GBL. Zadaniem Działu jest porządkowanie, opracowywanie, udostępnianie informacji o zbiorach oraz dalsze gromadzenie. Pierwszy wpis do księgi inwentarzowej zbiorów specjalnych, nazwanej przez profesora „Dziennikiem Muzeum Lekarskiego” miał miejsce 10 września 1946 r. To zbiór pamiątek po dr. Władysławie Biegańskim – lekarzu, filozofie i społeczniku obejmujący prace naukowe, dyplomy, bibliotekę oraz gabinet lekarski z pełnym wyposażeniem.

Klasyfikacja zbiorów specjalnych wprowadzona przez prof. Stanisława Konopkę, jest z małymi zmianami np. łączeniem działów, aktualna do dziś, obejmowała 57 działów:

1. Rękopisy i dokumenty, 2. Malarstwo, 3. Rzeźba, 4. Grafika i rysunki portretowe,
5. Grafika i rysunki zbiorowe, 6. Grafika i rysunki szpitali, 7. Grafika i rysunki zdrojowisk, 8. Grafika i rysunki o tematyce lekarskiej, 9. Fotografia portretowa,
10. Fotografia zbiorowa, 11. Fotografia szpitala, 12. Fotografia zdrojowa, 13. Fotografia o tematyce lekarskiej, 14. Narzędzia lekarskie, 15. Afisze, plakaty, ulotki, 16. Prospekty, reklamy, 16 a. Dokumentacja farmaceutyczna, 17. Numizmatyka .medale, monety, plakiety., 18. Odznaki i orderzy, 19. Modele anatomiczne, 20. Pamiątki po lekarzach, 21. Przetwory farmaceutyczne, 22. Ekslibrisy o tematyce lekarskiej, 23. Materiały biograficzne, 24. Pieczęcie i odciski pieczęci, 25. Reklamy zdrojowe, 26. Reprodukcje portretowe, 27. Reprodukcje zbiorowe, 28. Reprodukcje szpitali, 29. Reprodukcje zdrojowe, 30. Reprodukcje o tematyce lekarskiej, 31. Przyrządy lekarskie, 32. Reprodukcja patologia, 33. Recepty, 34. Karykatury lekarskie, 35. Stroje szpitalne, 36. Etykiety apteczne, 37. Znaczk i nalepki pocztowe, 38. Wycinki z prasy, 39. Albumy, 40. Okulary itp., 41. Różne .przezrocza., 42. Plansze ścienne, 43. Prospekty wydawnictw, 44. Kalendarze, 45. Prace nie ogłoszone .doktoraty, prace habilitacyjne., 46. Negatywy fotograficzne, 47. Oceny wydawnictw, 48. Film krótkometrażowy, 49. Programy zjazdów, 50. Ceramika, 51. Dokumentacja szpitalna, 52. Płyty, 53. Sprawozdania z podróży zagranicznych, 54. Fotokopie dokumentów, 55. Zabawki o tematyce lekarskiej, 56. Amulety, 57. Mapy⁴

Do najcenniejszych polskich starych druków zgromadzonych w bibliotece należą: sławne dzieło astronomiczne *Nicolai Copernici Torinensis De revolutionibus orbium coelestium*, wyd. II, Basilea 1566, czy *Chronica Polonorum...* Macieja z Miechowa, wydana w krakowskiej oficynie Hieronima Wietora w 1521 r. Ciekawą grupę stanowią polskie herbarze: *O ziołach tutecznych i zamorskich* Hieronima Spieczyńskiego, Kraków 1556 r., *Herbarz, to iest zioł tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie*,

⁴ Tekst maszynopisu ze zbiorów Działu Zbiorów Specjalnych GBL

Marcina Siennika, Kraków 1568, *Herbarz polski*, Marcina z Urzędowa, Kraków 1595.

Z licznych starodruków obcych na największą uwagę zasługuje Avicenny *Principia cum explanatione z 1495 r.*, dzieło ilustrowane przez Alberta Durera, drzeworytnika i malarza, *De symetria partiom...* Norymberga 1532, poświęcone studiom o proporcjach ciała ludzkiego z kilkudziesięcioma drzeworytami, czy bogato zdobione dzieło lekarza i anatoma Andreeasa Vesaliusa *De humani corporis fabrica*, wyd. II, Bazylea 1555 zawierające ponad 300 drzeworytów.

Biblioteka latami gromadziła archiwalia obejmujące spuściznę po lekarzach, m.in. księgozbiory, muzealia, dokumenty osobiste, korespondencję czy dokumentację naukową. W katalogu roboczym pod nazwą „Archiwalia” znajdziemy spis dokumentów i pamiątek po wybitnych polskich lekarzach. Nie sposób jest wymienić wszystkich nazwisk, dlatego wspomnę tylko o kilku : Wiktor Feliks Szokalski (1811-1891), profesor okulistyki, uznawany za ojca polskiej okulistyki, Henryk Beck (1896-1946) profesor ginekologii, Józef Hornowski (1874 – 1923) profesor, anatomopatolog, Stanisław Janikowski (1833 – 1881) profesor, specjalista medycyny sądowej, Tadeusz Kopeć (1889 – 1950) profesor, pediatra czy Władysław Matlakowski (1851- 1895) profesor, chirurg. Niezwykle cenny jest dar Aleksandra Domar-Domaradzkiego zawierający materiały (albumy fotograficzne, wspomnienia) dotyczące wychowanków Szkoły Podchorążych Sanitarnych od 1922 r. do wybuchu II wojny światowej.

Bogatą kolekcję stanowią dane biograficzne i faktograficzne lekarzy, farmaceutów, pielęgniarek, felczerów gromadzone od 1945 r. Stworzyły one Kartotekę Osobową Lekarzy KOL. Od 1992 roku do 2003 biogramy były sukcesywnie wprowadzane do biobibliograficznej bazy komputerowej w Dziale Zbiorów Specjalnych. Baza zawiera ponad 70 000 rekordów.

Dużą grupę dokumentów stanowią bezcenne teki personalne lekarzy zarejestrowanych w poszczególnych Izbach Lekarskich. Inwentarz kartkowy Izb Lekarskich zawiera dane lekarzy zarejestrowanych w: Izbie Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej, Izbie Lekarskiej Krakowskiej, Izbie Lekarskiej Poznańskiej, Izbie Lekarskiej Lubelskiej, Izbie Lekarskiej Gdańsko-Pomorskiej, Izbie Lekarskiej we Wrocławiu, Izbie Lekarskiej Lwowskiej, Izbie Lekarskiej Łódzkiej oraz spis personelu pomocniczego Izby Lekarskiej Gdańsko-Pomorskiej, czy Izby Lekarskiej Poznańskiej.

Kolejną grupę dokumentów stanowią dyplomy lekarskie oraz dyplomy towarzystw naukowych polskich i zagranicznych. Najstarszy w kolekcji dyplom pochodzi z 1692 r., nadano go dr. med. Stanisławowi Kazimierzowi Twaterowi na Uniwersytecie w Padwie. Nietuzinkowy eksponat stanowi odręcznie wykaligrafowany dyplom Camillus Gherri z 1765 r., nadwornego lekarza Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Najcenniejszą grupę, pośród zabytkowego księgozbioru, stanowią rękopisy, głównie medyczne zielniki i receptularze – najstarszym jest rękopis z XV w. oprawiony w skórę, zawierający na 71 kartkach pergaminowych trzy traktaty o tematyce medycznej.

Perłą wśród rękopisów jest *Uniwersal Króla Stanisława Augusta do miast i miasteczek w Koronie* dotyczący wysyłania uczniów na naukę sztuki lekarskiej. Ciekawą kolekcję tworzą też listy Stanisława Janikowskiego, specjalisty medycyny sądowej do rodziców i przyjaciół oraz zbiór różnorodnych odręcznych notatek z wykładów pisanych przez lekarzy.

Szczególne miejsce w zbiorach zajmują dokumenty zgromadzone przez założyciela GBL Stanisława Konopkę. W latach powojennych kontynuował swoją pasję bibliofilską, gromadząc dzieła z historii medycyny (także dokumenty, rękopisy, listy, ryciny), dzieła nielekarskie napisane przez lekarzy, wydane za granicą druki o Polsce i Polakach, varsawiana, pamiętniki, wspomnienia, opracowania bibliograficzne, publikacje i materiały związane z Jugosławią. Katalog tek Konopki wykazuje 650 pozycji, zawierających różnorodne dokumenty dotyczące szeroko pojętej medycyny polskiej i życia naukowego w kraju. Jest to m. in. korespondencja osobista, służbowa, fotografie. Ponadto istnieje tzw. Sezam Stanisława Konopki, czyli zbiór różnorodnych dokumentów profesora, np. wycinki z prasy, korespondencja z wydawnictwami, recenzje, dyskusje na łamach listów, druki ulotne – materiały te nie doczekały się jeszcze opracowania.

W zbiorach znajdują się również obrazy olejne, akwarele, ryciny, portrety lekarzy, fotografie, dawne narzędzia i przyrządy lekarskie, medale, żetony i odznaki, zbiór okularów i szkieł optycznych z XVIII – XX w., ekslibrysy lekarskie, druki ulotne, znaczki pocztowe, plakaty, filmy, przezrocza o treści medycznej, naczynia i wagi apteczne (najstarsza pochodzi z XVII w.), mózdzierze, mikroskopy. Trzy z nich stanowiły narzędzie pracy patologów i profesorów: Janiny Dąbrowskiej i Ludwika Paszkiewicza oraz immunologa prof. Ludwika Hirszfelda.

Dopełnieniem całości zbiorów jest skrzętnie gromadzony i stale uzupełniany księgozbiór podręczny zawierający wydawnictwa z zakresu historii medycyny i służby zdrowia: bibliografie, monografie szpitali, wyższych szkół medycznych, słowniki biograficzne, encyklopedie, leksykony, wydawnictwa albumowe, itp.

Zgromadzone zbiory specjalne o unikatowej wartości, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 24 listopada 1998 r. pozwoliły na włączenie Głównej Biblioteki Lekarskiej do grupy bibliotek naukowych dysponujących narodowym zasobem bibliotecznym. Wartość zasobu państwowego posiadają również medyczne archiwalia.

Dział Zbiorów Specjalnych jest szczególnie interesującym miejscem dla osób zajmujących się pracą naukową z zakresu historii medycyny. Na podstawie dokumentów można prześledzić m.in. naukowe życie lekarskie w powojennej Polsce, zapoznać się z bogatą historią nauczania medycyny, poznać dzieje, osiągnięcia

i trudności z jakimi borykali się wybitni przedstawiciele medycyny oraz historię instytucji związanych z medycyną.

Zbiory nowsze

W historycznym kształtowaniu się zbiorów piśmiennictwa medycznego szczególna rola przypadła Głównej Bibliotece Lekarskiej. Przez wiele lat jako wiodąca centralna biblioteka medycyny i biblioteka naukowa gromadziła i archiwizowała krajowe publikacje naukowe i fachowe z dziedziny medycyny, wybrane publikacje polskie z nauk pokrewnych medycynie, wybrane publikacje zagraniczne z zakresu medycyny i nauk pokrewnych, wybrane dokumenty niepublikowane. Zbiory biblioteczne gromadzone od 1945 roku są systematycznie powiększane i dziś stanowią bogatą kolekcję dokumentów naukowych ze wszystkich dziedzin nauk medycznych. Założenia polityki gromadzenia zbiorów zmieniały się. W pierwszym okresie „nauki biomedyczne” pojmowano nazbyt szeroko, gromadząc wszystko co wiązało się z naukami medycznymi – od psychologii po fizykę, całą twórczość lekarzy, bez względu na tematykę oraz wszystko co pisano o lekarzach. Ogromny przyrost zbiorów oraz ustawiczne problemy z ich magazynowaniem spowodowały zawężanie profilu gromadzonych dokumentów medycznych. Zaczęto stosować selekcję w zakresie nauk pokrewnych, takich jak biologia, chemia, psychologia, weterynaria a także medyczne aspekty sportu i turystyki. W zakresie piśmiennictwa polskiego nadal dąży się do kompletności, natomiast piśmiennictwo zagraniczne poddaje się selekcji według rangi naukowej dzieł, pozycji rankingowej czasopism oraz języka uwzględniając w pierwszej kolejności wydawnictwa anglojęzyczne. Materiały biblioteczne pozyskiwano w drodze zakupu, pozwalającego na planowe uzupełnianie zbiorów, w drodze wymiany, darów od wydawców, organizacji polskich i zagranicznych oraz od osób prywatnych. Niedostępne tytuły czasopism zwłaszcza z krajów zachodnich były gromadzone w postaci mikrofilmów. Kompleksowa informacja o zgromadzonej i przechowywanej w bibliotece polskiej oraz obcej literaturze medycznej dostępna jest poprzez szeroko rozbudowany aparat informacyjny. Są to tradycyjne, kartkowe kartoteki i katalogi oraz własne bazy danych:

- Alfabetyczny katalog książek
- Przedmiotowy katalog książek
- Katalog dysertacji
- Katalog mikrofilmów
- Alfabetyczny katalog czasopism
- Katalog suplementów
- Centralny katalog czasopism zagranicznych (dostęp on-line)
- Katalog OPAC (dostęp on-line)
- Komputerowy katalog osobowy lekarzy
- Polska bibliografia lekarska

Alfabetyczny i przedmiotowy katalog książek obejmujący zbiory najdawniejsze do 1971 r. ma postać katalogu kłamrowego. Od 1972 roku karty katalogowe własnych zasobów tworzą katalog szufladkowy. Centralny Katalog Czasopism Zagranicznych jest bazą danych o zasobach 56 bibliotek: uczelni medycznych, Głównej Biblioteki Lekarskiej i jej 16 oddziałów terenowych, instytutów resortu zdrowia, PAN i innych ośrodków posiadających w swoich zbiorach czasopisma biomedyczne. Katalog zawiera informacje o 4 552 tytułach czasopism i 1 324 dodatkach wprowadzanych od 1990 r. do 2005 r. Katalog OPAC zawiera informacje o wydawnictwach zwartych oraz ciągłych, pracach zbiorowych nieregularnych i seryjnych polskich i obcych, nabytych po 1 VII 1997 r. oraz materiałach z lat ubiegłych obecnie wypożyczanych. Baza Polskiej Bibliografii Lekarskiej to podstawowe źródło naukowej informacji medycznej rejestrujące polską literaturę naukową, kliniczną i fachową z dziedziny szeroko definiowanej medycyny i nauk pokrewnych oraz popularną z zakresu oświaty zdrowotnej. Zawiera ponad 400 000 rekordów bibliograficznych publikacji pochodzących z ponad 1 900 tytułów czasopism polskich i zagranicznych, rejestruje także informacje o monografiach oraz niepublikowanych pracach doktorskich i habilitacyjnych będących w zbiorach GBL

Wzrastająca lawinowo liczba publikacji medycznych spowodowała konieczność wykorzystywania i wdrażania przez Główną Bibliotekę Lekarską nowych technologii informacyjnych. Już w latach siedemdziesiątych rozpoczęto wyszukiwanie informacji w oparciu o zautomatyzowane systemy. W 1974 r. uzyskano dostęp teletransmisyjny do baz amerykańskiego systemu MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System) zbudowanego na podstawie zbiorów Narodowej Biblioteki Medycyny USA, udostępnianych w Karolinska Institute w Sztokholmie. Przez 15 lat prowadzono proces wyszukiwania informacji korzystając z bezpośredniego połączenia ze Sztokholmem, zaś gotowe wydruki zestawień tematycznych otrzymywano pocztą. Regularne wykorzystywanie bazy bibliograficznej MEDLINE (MEDLARS on-line) oraz okresowe baz TOXLINE, CANCERLIT trwało do 1990 r. Od listopada 1989 r. równolegle zaczęto eksploatację bazy MEDLINE w technologii CD-ROM. W 1975 r. GBL została dołączona do tworzącego się jednolitego systemu naukowej informacji medycznej krajów RWPG MEDINFORM. Szczególny wkład wniosła w budowę języków informacyjno-wyszukiwawczych. Wykorzystując amerykański słownik MeSH (Medical Subject Headings) prowadzony przez National Library of Medicine w USA, przygotowała i wdrożyła „Słownik haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych” służący do tematowania wydawnictw zwartych. W późniejszym okresie przygotowała Polski Tezaurus Medyczny szczególnie przydatny do tematycznego opracowania piśmiennictwa. Aktualnie baza ta posiada wersję elektroniczną występującą pod nazwą Tez-MeSH, zawiera terminologię angielską i polską z zakresu medycyny, nauk pokrewnych i organizacji ochrony zdrowia.

Dzięki nowym technologiom informatycznym oraz preferencjom użytkowników Główna Biblioteka Lekarska obok tradycyjnego udostępniania zbiorów gromadzonych w magazynach, zaoferowała nową jakość dostępu do informacji. Internet i elektroniczne źródła informacji dostępne w sieci – bazy danych, katalogi innych bibliotek, serwisy informacyjne różnych instytucji, czasopisma elektroniczne, czy e-książki stały się uzupełnieniem własnych zasobów bibliotecznych.

Zbiory dziś – opracowuje się pod kątem współczesnego użytkownika – ze względu na konieczność szybkiego dostępu do elektronicznych źródeł informacji niezbędne jest posiadanie własnych zasobów elektronicznych. Biblioteki kupują dostęp do licencjonowanych baz medycznych, serwisów czasopism oraz tworzą własne bazy. Orientację w posiadanych zasobach elektronicznych ułatwiają zamieszczane na stronie internetowej biblioteki wykazy baz, narzędzia zarządzające zbiorami np. Serwis A to Z oraz wykwalifikowana kadra bibliotekarzy – infobrokerów pomagających szybko dotrzeć do potrzebnej informacji i odpowiedzieć użytkownikowi o innych możliwościach wykorzystania elektronicznie opracowanych zasobów (np. wykłady, projekcje multimedialne).

Patrząc z perspektywy, można powiedzieć, że GBL ze swoimi zbiorami jest dziś niezastąpionym warsztatem naukowym dla lekarzy i źródłem wiedzy dla badaczy historii medycyny. Tworzenie historii zbiorów można, umownie, podzielić na trzy etapy:

1. gromadzenie wielotysięcznego tradycyjnego księgozbioru
2. parę komputerów i nowych technologii wyszukiwania informacji, generowanie i prowadzenie baz lokalnych oraz kopiowanie dokumentów
3. odchodzenie od tradycyjnych wydawnictw na rzecz dokumentów elektronicznych, zapewnienie stałego dostępu do światowych zasobów poprzez Internet, subskrypcję pełnotekstowych i abstraktowych medycznych baz danych.

Wspomniana na wstępie 65. rocznica powstania GBL zobowiązuje do kontynuacji pięknej historii społeczności medycznej. Zgromadzone zbiory – piśmiennicze, zdjęcia, przedmioty i inne pamiątki będące odzwierciedleniem czasów w jakich służyły ludziom i nauce – będą miały ciąg dalszy – bo człowiek w dążeniu do wiedzy jest niezmienny.

Bibliografia

K a p u ś c i k Janusz: Stanisław Konopka twórca Głównej Biblioteki Lekarskiej. *Biul. GBL* 1988 nr 341/342 s. 2 - 9

K u ź m i ń s k i Dariusz: Naukowa informacja medyczna w Głównej Bibliotece Lekarskiej. *Biul. GBL* 1986 nr 339 s. 29 - 35

I n f o r m a t o r o GBL. Warszawa: GBL, 1995

K a p u ś c i k Janusz: Główna Biblioteka Lekarska – wczoraj i dziś. *Biul. GBL* 1995 nr 351 s. 19 - 26

P e r c z y ń s k a Beata: Zbiory specjalne i muzealne Głównej Biblioteki Lekarskiej. *Biul. GBL* 1995 nr 351 s. 71 – 84

G r o d z k a Danuta, P o w i d e ł Zofia: Bazy komputerowe w Głównej Bibliotece Lekarskiej. *Biul. GBL* 1992 nr 346 s. 47 – 58

K o n o p k a Stanisław: Taki był początek. (O założeniu Głównej Biblioteki Lekarskiej). *Biul. GBL* 1964 R. 13 nr 9 s. 621 – 625

D u s i ń s k a Halina: Stanisław Konopka 1896 -1982 – zarys monograficzny. Warszawa 1995

R o z p o r z ą d z e n i e Ministra Kultury i Sztuki z dnia 24 listopada 1998 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek, których zbiory tworzą narodowy zasób biblioteczny, określenie organizacji tego zasobu oraz zasad i zakresu jego szczególnej ochrony (Dz. U. Nr 146 z dn. 7 XII 1998 r.)

U s t a w a z 14 VII 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. Nr 38, 1983 r. poz. 173)

S t r o n a internetowa GBL – www.gbl.waw.pl

Ilustracje

Szafy biblioteczne z książkami, kosz, parasolnik, na ścianie zawieszony „adres” – podziękowania od pacjentów, kolegów i przyjaciół, portret W. Biegańskiego namalowany przez znanego rysownika Franciszka Kostrzewskiego

Naczynia apteczne, ceramiczne butelki z początku XIX w., puszki drewniane, moździerze mosiężne, tygielki, trójnóg

Oryginalna waga apteczna w pudełku drewnianym z 1636 r.

Listy prywatne Wiktora Feliksa Szokalskiego - profesora okulistyki do różnych instytucji

Recepta z 13 lutego 1919 r., ordynowana przez dr Gronskiego Apteka mgr A. Bukowski, Warszawa, ul. Marszałkowska 54 róg Piękną

Okulary, binokle, mikroskopy, lornion, futerał. Kolekcja od połowy XIX w. do lat 70-tych XX w., zakupiona od Czesława Owsiana